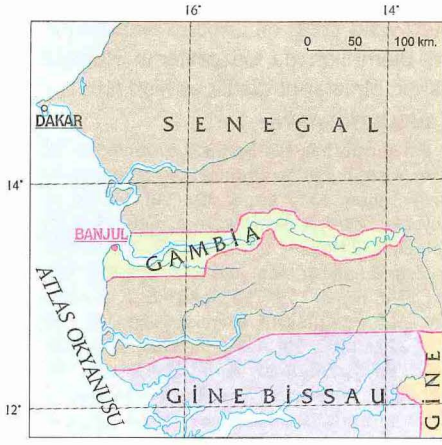

Banjul

çeşitli seviyede okullar vardır. En çok ticaret yaptığı ülke İngiltere'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Bernard, "Afrique septentrionale et occidentale", *Géographie Universelle*, Paris 1939, XI, 458, 478; J. D. Fage, *A History of West Africa*, Cambridge 1969, s. 1331; *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VI, 1640; J. S. Trimingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 228; R. J. Harrison Church, "The Gambia", *Africa South of the Sahara* 1988, London 1987, s. 480, 484; *EAm.*, III, 351-352; C. I. J., "Bathurst", *EBr.*, III, 278-279.

SİRRİ ERİNÇ

BANKİPÜR

(بانكپور)

Hindistan'da Patna şehrinin kütüphanesiyle ünlü batı kesimi.

fusunun öteki yarısını tamamlar. Bunlardan İngiliz geleneklerini ve Protestanlığı benimsemiş eski sömürge dönemi kölelerinin soyundan gelen Akular, sayılarının azlığına rağmen (ülke nüfusunun % 1 kadarı), halkının % 85'i müslüman olan ülkede en önemli mevkileri ellerinde tutmakta ve her alanda etkili olmaktadır; devletin resmî dili de İngilizce'dir.

Gambia'nın en kalabalık şehri olan Banjul, aynı zamanda ülkenin en önemli endüstri ve ticaret merkezi, en işlek limanı ve en büyük eğitim-öğretim merkezidir. Nüfusu da yavaş olmakla beraber kazandığı öneme paralel biçimde giderek artmıştır (XX. yüzyıl başlarında 10.000, 1946'da 21.000, 1963'te 28.000, 1971'de 37.000, 1983'te 44.500). Şehir taşıdığı önemi her şeyden önce Gambia nehrinin ağzındaki deniz, nehir, kara ve hava yolları bakımından çok elverişli olan konumuna borçludur. Her ne kadar Gambia nehri halicinin girişinde bir kum topuğu (sığlık) varsa da bu topuğun bulunduğu yerde bile nehrin derinliği 8 m. kadardır. Bu sebeple 2000-3000 tonluk açık deniz gemileri kıydan 240 km. içerideki Kuntaur'a, daha küçük gemiler ise 280 km. içerideki Georgetown'a kadar sokulabilirler. Bu sayede Banjul, ülkede üretilen yer fıstığı ve yağ palmyesi tohumu gibi tarım ürünlerinin ihraç edilmek üzere işlendiği endüstri tesislerinin merkezi olmuştur. Şehrin gelişmesinde diğer bir faktör de ekonomik önemi giderek artan ve aynı zamanda çeşitli yerli el sanatlarının gelişmesine de yol açan dış turizmdir. Şehirde bir cami, hristiyan mezheplerine ait kiliseler ve

Bihâr eyaletinde, Ganj nehrinin sağ kıyısında kurulmuş bulunan Patna şehrinin batı kesimlerini içine alır. İslâm tarihçilerinin Azimâbâd dedikleri Bankipür yöresi, Delhi sultanlarından Firûz Şah Tuğluk'un (1351-1388) Bihâr'ı fethetmesiyle önem kazandı. Eğitime değer veren ve burada medreseler kuran Firûz Şah, 300 civarında Sanskritçe kitabı Arapça ve Farsça'ya tercüme ettirdi. Bölge Bâbü Şah'ın burayı ele geçirmesinden sonra İngiliz hâkimiyetine kadar Bâbürlüler'in idaresinde kaldı.

Bankipür, bir kısmı çok nadir olan Arapça, Farsça ve Urduca yazma koleksiyonlarına sahip bulunan kütüphanesi sebebiyle meşhur olmuştur. Kütüphane The Patna Oriental Public Library veya Khuda Bakhsh Oriental Public Library adlarıyla bilinmektedir. Kurucusu Mevlânâ Muhammed Bahş Han (ö. 1876), buraya 1400 eserden oluşan ilk koleksiyonu bağışlamış, daha sonra kütüphane hizmete açıldığında (1891) kitap sayısı 4000'e ulaşmıştır. Muhammed Bahş'ın oğlu Mevlânâ Hudâbahş Han'ın (ö. 1908) gayretleri sayesinde kitap sayısı 6000'i bulan Bankipür Kütüphanesi, İslâmî literatür açısından değerli birçok eser ihtiva etmektedir. İngiltere'nin son Hindistan genel valisi Lord Curzon, kütüphanenin sistematik bir katalogunu hazırlaması için Sir Edward Denison Ross'u görevlendirmiş, onun başkanlığında Mevlâ Abdül-muktedir, Mevlâ Azîmüddin Ahmed, Mevlâ Abdülhamid, Muînüddin Nedvî ve Mesud Âlem Nedvî tarafından Arapça ve Farsça 4000 yazmanın katalogu hazırlanmıştır. *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Orien-*

tal Public Library at Bankipore adıyla otuz bir cilt olarak basılan katalog, daha sonra *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Khuda Bakhsh Oriental Public Library* adı altında Patna'da basılmıştır. Halen kütüphanede İslâm dünyasının önemli kültür merkezleri olan Kahire, Şam, Beyrut ve diğer yerlerden toplanmış 18.000 civarında yazma bulunmaktadır (bu yazmalara ait seçme bir liste için bk. O'Connor, s. 36-92; Abid Raza Bedar, s. 623-672). Son birkaç yıldan beri Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilâtı'na (South Asian Association for Regional Co-operation - SAARC) üye İslâm ülkelerinden yazma eser uzmanları bu eserleri yayımlama çalışmaları içine girmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

V. C. Scott O'Connor, *An Eastern Library: An Introduction to the Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Patna 1977; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 35-36; *CHIn.*, IV, 1054; S. Lane-Pool, *History of India*, III, 190-191; Abid Raza Bedar, "Regional Planning for Unearthing the Knowledge Buried in Oriental Manuscripts Libraries", *The Third Congress of Muslim Librarians and Information Scientists: COMLIS III*, Ankara 1989, s. 621-672; J. Ireland Hasler, "The Oriental Public Library, Bankipore", *MW*, VI (1916), s. 57-65; "Bankipür", *IA*, II, 304; A. S. Bazmee Ansari, "Bankipür", *EI*² (İng.), I, 1018; a.m.f., "Bankipür", *UDMI*, III, 1014-1015.

RIZA KURTULUŞ

BARABA

Sibirya'da bir bölgeye ve burada bulunan Türk topluluğuna verilen ad.

Sibirya'da Ob ve İrtiş ırmakları arasında, yer yer ormanlıklarla kaplı bozkırlık bir sahadır. Bugün de yaygın olan rivayetlere göre Tura Şibanlıları veya Tura Özbekleri hanı Bek-Kondu neslinden Murtaza Han oğlu Küçüm Han (1563-1598), bu bölgede bulunan Türkler'e Baraba adını vermişti. Bu halk rivayeti muhtemelen Küçüm Han zamanında Rus Kazakları'na karşı yapılan mücadelenin destanı edebiyata akleden bir yakıştırmasıdır. Baraba kelimesi Bar-apa adındaki bir Kıpçak boyunun günümüze kadar gelen adı olmalıdır. Zira bu bölgenin eski halkı Kıpçaklar'ın bir boyunun Toksaba (Toks-u-apa) olduğu bilinmektedir. Bölgenin Baraba olarak adlandırılışı ise XVIII. yüzyıldan itibaren Rus istilasından sonraki devrelere uzanır. Daha önceki Altın Orda ve Özbek Hanlığı dönemlerine ait yerli kaynaklarda Tay Boğa Yurdu veya Tura Yurdu şeklinde geçen bu bozkırla-

rın bilinen en eski adı, Sabir Türkleri'ne nisbetle Sibir veya Sibiry'a idi.

Baraba bölgesinin şehirleri Tobul, İrtiş, İrtiş ve Ob ırmakları ile bunlara katılan diğer ırmaklar üzerinde kurulmuştu. Rus kaynaklarında Sibir Hanlığı olarak geçen Bek-Kondu Şibanlıları veya Tura Özbek Hanlığı'nın başşehri, Baraba destanlarında adına çok sık rastlanan İskir veya Esker şehri idi. Burası, İrtiş ile Tobul ırmağının birleştiği yerde kurulmuş olan eski Sabir Türkleri'nin başşehri Sibir'in bulunduğu yerdı. Bu sebeple Esker adı, Radloff tarafından açıklandığı gibi "eski yar, eski sahil" değil, muhtemelen "eski yer" anlamına gelmektedir. Bu bölgenin başlıca şehirleri, Ob ırmağı ile İrtiş'in birleştiği yerdeki Samar, Ob ırmağının Kuzey denizine ulaştığı yerdeki Şarkel (Sarı Şehir), İrtiş'e katılan Kondu ırmağı üzerindeki Kondu-Tura ve Tobul havzasındaki Tümen idi. Bek-Kondu Han neslinden gelen Tura Özbek hanları, Hârizm ve Buhara'dan gelen İslâm din adamlarının telkinleriyle İslâmiyet'i Kuzey Buz denizine, doğuda ise Yenisey boylarına kadar yaymışlardı. Bunda özellikle Küçüm Han'ın büyük rolü olmuştur. Küçüm Han'ın babası zamanında Yenisey boylarına, Çulum ve Abakan havzalarına yayılmaya başlayan İslâmiyet, Küçüm Han devrinde Yakut Yurdu ve Baykal havzalarına kadar dayanmıştı.

Baraba 1579'dan itibaren Yermek idaresindeki Rus kazaklarının yağmasına uğradı. Başşehir Esker de bu tahribattan kurtulamadı. Küçüm Han bunlarla çetin bir mücadeleye giriştiyse de ateşli silâhlarla donanmış Rus kazaklarına karşı tesirli olamadı. Onun ölümünden sonra oğulları bu mücadeleyi sürdürdüler, ancak Rus istilâsına engel olamadılar. Böylece istiklâllerini ve varlıklarını kaybeden Barabalar, XIX. yüzyılda Sibiry'a demiryolu hattının yurtlarından geçmesi üzerine kuzeydeki Om, Tartas, İçe, Kama ırmakları ile Uba, Çanı, Sartlan gölleri havzalarına çekildiler. 1865'te Radloff bu bataklık ve ormanlık bölgelerde yaşayan Baraba oymaklarını tesbit etmiştir. Bu tesbitlere göre Terene oymağı, Kargat ve Yarkı ırmağı boyunda 150 kişi; Tarı oymağı, Ulba gölü havzasında 214 kişi; Baraba oymağı, Kulunda gölünün kuzeyinde 1685 kişi; Kölöbö (Köl-aba) oymağı, Kama, Tartas, Tara ırmakları boyunda 1407 kişi; Longa (Ulunga, Urunga) oymağı, Tara ırmağının orta mec-

rasında ve Om ırmağı havzasının güneyinde 745 kişi; Lübey (Lüvey, Ulu-bay) oymağı, Om ırmağının kuzeyinde 203 kişi; Kargalı oymağı, Om'un kuzeyinde 231 kişiden ibaret bulunuyordu. Bu sırada toplam 4635 kişiden ibaret olan Barabalar 1897 nüfus sayımına göre 4433 kişilik nüfusa sahipti. 1926 nüfus sayımında ise ancak otuz dokuz kişi kendisini Baraba olarak kaydettirmiş, diğerleri Kazan Tatarı olarak yazılmışlardır. Ancak Barabalar'ın sayılarının günümüzde çok daha fazla olduğu sanılmaktadır.

Bugün Baraba bozkırları olarak adlandırılan bölge 117.000 kilometrekarelik bir yüzölçüme sahip olup burada çok soğuk bir kara iklimi hâkimdir. Bölgede zengin petrol ve tabii gaz yatakları vardır. Nüfusu 1949 sayımında 500.000'den fazla idi ve yörede dağınık bir yerleşme görülmekteydi. Halkın çoğunluğunu sonradan buralara yerleştirilmiş olan Ruslar ve Ukraynalılar teşkil eder. Ayrıca daha önceki devirlerde Volga bölgesinden göç etmiş olan Tatar Türkleri de burada yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan Barabalar çiftçilik, besicilik, balıkçılık ve kürkçülük ile geçinirler.

BİBLİYOGRAFYA :

H. H. Howorth, *History of the Mongol*, London 1880, III, 25; Zeki Velidî Togan, *Türkîli Haritası ve Buna Dair İzahlar*, İstanbul 1943, bk. İndeks; a.mlf., *Bugünkü Türkîli Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1981, s. 159 vd.; W. Radloff, *Sibiry'a'dan* (trc. Ahmed Temir), İstanbul 1954-58, I-II, tür.yer.; L. Rasonyi, *Tarihte Türk-lük*, Ankara 1971, s. 269-270; Abdülkadir İnan, "Sibiry'a Türkleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 1272-1282; BSE, IV, 683-686; R. Rahmeti Arat, "Baraba", *İA*, II, 306-307; W. Barthold — A. Bennigsen, "Baraba", *EI²* (İng.), II, 1028; a.mlf.ler, "Bârâbe", *UDMİ*, III, 872-874; Mustafa Kafalı, "Baraba", *Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi*, IV, 314-315.

MUSTAFA KAFALI

BARAK BABA

(ö. 707/1307)

Babâî hareketi çevrelerine mensup
Kalenderiyye tarikatı
şeyhlerinden bir Türkmen babası.

Asıl adı bilinmeyen Barak Baba, kaynakların çoğuna göre Babâî hareketinin merkezlerinden Tokat yakınlarındaki bir köyde doğdu. Babasının zengin bir aileye mensup olduğu rivayet edilmektedir. Genç yaşlarda dervişliğe heveslenerek Babâî muhitinden meşhur Türkmen babası Sarı Saltuk'a mürid oldu. Kendisi-

ne Barak (köpek) lakabını Sarı Saltuk'un verdiği nakledilir. Sarı Saltuk'la ne zaman münasebet kurduğu pek bilinmiyorsa da bazı kaynaklarda ondan Barak el-Kırîmî şeklinde bahsedildiğine bakılırsa şeyhinin Kırım'daki ikameti sırasında kendisine intisap etmiş olması muhtemeldir.

Barak Baba dervişliğe başladıktan sonra hemen hemen bütün Anadolu'yu gezdi; bu arada İran'a da gitti. Daha şeyhiyle birlikteyken meşhur olmaya başlayan Barak Baba, bu ününü İran'da Sultâniye şehrindeki İlhanlı sarayına kadar duyurdu. İlhanlı Hükümdarı Gazan Han (1295-1304) kendisini sarayına çağırttı. Barak Baba Sultâniye'de bu hükümdar tarafından bazı tecrübelerle tâbi tutuldu ve neticede göze girmeyi başararak önemli mevkiiler elde etti. Barak Baba'nın, Gazan Han'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Olcaytu Hudâbende döneminde de itibarını koruduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Olcaytu onu çeşitli yerlere yolladığı elçilik heyetlerine dahil etmiştir. Meselâ 705 (1305-1306) yılında dervişlerinin de katıldığı bir heyetle Şam'a, Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a gönderilisi bunlardan biridir. Bu hizmetinden memnun kalan Olcaytu'nun, henüz yeni kabul ettiği İmâmiyye Şiîliği'nin propagandası için Barak Baba'yı Gılan bölgesine gönderdiği de nakledilir. O burada hem Şiîliği yayacak, hem de Gılanlılar tarafından esir edilen İlhanlı kumandanı Kutluğ Şah'ı kurtarmaya çalışacaktı. Ancak Gılanlılar'ın reisi Topaç Barak Baba'yı müridleriyle beraber öldürttü. O sırada kırk yaşlarında olan Barak Baba'nın ölümü Olcaytu'yu kızdırdı ve derhal asker göndererek Topaç'ı cezalandırdı. Barak Baba'nın ölümünden çok müteessir olan hükümdar Sultâniye'de onun hâtırasına bir türbe ve zâviye yaptırdı, fakirlere para dağıttı; dervişlerine de ellışer dinar yevmiye tahsis etti. Bu durum, Barak Baba'nın Olcaytu'ya ne ölçüde tesir ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Abdûlbaki Gölpınarlı tarafından neşredilen 753 (1352) tarihli bir mezar kitabesi, Barakıyyûn (Baraklılar) denilen Barak Baba müridlerine XIV. yüzyılın ortalarında Anadolu'da da rastlandığını açıkça göstermektedir. Kaynakların ifadelere göre, Barak Baba'nın Anadolu'da olduğu kadar İran'da da çok sayıda mürid edindiği anlaşılmaktadır. Nitekim Mevlânâ'nın torunlarından Ulu Ârif Çelebi